

Ze života archeologa za normalizace

Komentář ke spisu čj. 1486/80 Archeologického ústavu ČSAV v Praze

† Slavomil Vencel

Chátráním paměti a odchody pamětníků mizí autentické doklady o době totality. Lidské mysli je vlastní vytěsňování negativních zážitků, což je v zájmu duševního zdraví každého z nás užitečné, tím ovšem nám ve vzpomínkách připadá minulost krásnější, a to nejen proto, že jsme bývali mladší, zdravější a odolnější. Bohužel si již nepamatuji jméno jednoho ze zoologů, jenž člověka definoval jako zapomnětlivé zvíře: tuto definici mám za dokonale výstižnou. I proto považuji za významný korektiv našich vzpomínek jejich konfrontaci s autentickými dobovými texty, které přesně uchovávají ducha doby svým tónem, žargonem i způsobem argumentace: četba dobových oficiálních zápisů, závěrů a výzev ze sjezdů, soudních procesů, ale i pouhé řady titulů úvodních článků státního tisku, jejichž obsah, ale i forma a tón vydechují autenticitu někdejších poměrů a mezilidských vztahů.

Období totality navíc prospívá povědomí jednostranného výkladu tehdejší reality masově rozšířenými oficiálními médii, v případě tzv. normalizace konformními s tehdejší proměnlivou politickou propagandou hegemonní KSČ a dnes snad bezděčně oživovanými reprízami výtvarů té doby, a tím doslovným přejímáním tehdejší úřední interpretace. Archivy ČSAV a jejich ústavů se tehdy plnily výhradně oficiálními usneseními, výkazy a doklady o úspěších v linii doby. V dobách politických změn se z institucionálních i osobních pohnutek kompromitující materiály skartovaly. Např. písemnosti z kádrového oddělení pražského Archeologického ústavu ČSAV (dále AÚ) z 50. let převzalo po zmírnění režimu ředitelství, kde patrně pro nemoc J. Böhma zůstaly ležet až do příchodu J. Filipa. Od něho se L. Jisl po čase důvěrně dověděl – patřil totiž k jeho nejstarším žákům –, že se obsahu kádrových materiálů už nemusí nikdo v AÚ bát, protože je nechal zlikvidovat: Filipa prý překvapilo, že Jisl nejásal, protože tak mimo dokumentárních fotografií zanikly i doklady o jeho odbojové činnosti za války, kdy spolu s jinými skauty konal službu spojky.¹

1 Filipův poměr k archiváliím byl zjevně ustálený, neboť stejně naložil s archivními materiály, přestěhovanými začátkem 50. let v balících z Břehové ulice do Právnické fakulty, odkud se pak začátkem 60. let univerzitní oddělení archeologie stěhovalo do Celetné. Tehdy J. Filip rozřezával při stěhování objevené zaprášené a špagáty převázané papírové balíky, na zemi je rozvalil a po krátkém nahlédnutí vešel svolaným současným i bývalým studentům, aby to odnášeli dolů do kotelny Právnické fakulty ke spálení. Autorita páně profesora byla pro nás tehdy mimo diskusi, takže se až po mnoha létech někteří z nás vzájemně přiznávali, že část archiválií zachovali: jen náhodou vím, že Václav Moucha tam nalezl část archivu starých Památek archeologických (dále PA) a padly mu do rukou i Rýznerovy rukopisy a plánky z výzkumu v Úněticích; Jiří Sláma nedonesl do kotelny osobní materiály Lubora Niederla, o něž však archiv UK tehdy nestál (!), ale naštěstí je převzal archiv ČSAV; mně upadl na schodišti ke kotelně jeden ze šanonů tak, že se otevřel na korespondenčním listku, který napsal den před svou smrtí G. Kossinna L. Zotzovi, takže jsem uchoval část Zotzových písemností (předáno archivu UK; Vencel 2002). Část v Praze zanechaných Zotzových písemností nejspíše likvidoval prof. Filip předem, neboť od asistentů jsme věděli, že si dříve tajně prohlíželi alba s povážlivými fotografiemi z Zotzova osobního života atd. (Je pozoruhodné, že naši vysokoškolští učitelé archeologie, kteří se za války chovali naprosto bezúhonně až rizikově, před námi o té době nemluvili a záhy po válce udržovali formální a odborné vztahy s německými ordináři. Až se zpožděním jsme se od zahraničních vrstevníků dovídali, že mezi Poláky a Němci ještě ani v 50. letech druhá světová válka zcela neskončila, že např. prof. Schwabedissenovi, nikoli jen řadovému příslušníkovi SS, působícímu navíc přímo v protektorátu, by v Holandsku žádný archeolog ruku nepodal, ale k nám přijížděl a byl přijímán s obvyklými poctami, ovšem údajně i díky jeho spolupráci s východními tajnými službami.)

Jiný osud potkal zbytky materiálů kádrového oddělení AÚ po roce 1989 (choulostivé složky zlikvidovaly režimu oddané soudružky kádrového oddělení AÚ podle centrálních příkazů svých dosavadních nadřízených už během

Předávaný originál spisu čj. 1486/80, tj. dopisu K. Motykové M. Richterovi z 18. 3. 1980 s přiloženým dopisem J. Poulíkovi (*Příloha 1*), není víc než jen náhodně uchovanou písemností, umožňující autentický vhled do někdejší každodennosti AÚ, představuje jen vzorek dobového chování partajních funkcionářů ke kolegům, soudruhům i nesoudruhům. Jde jen o mimoděk dochovaný standardní doklad partajního pojetí diskuse včetně žargonu, výhradně používajícího prefabrikovaných propagandistických klišé místo věcné argumentace. Dokument pochází z již zaniklého prostředí, a proto dnes sotva kdo zná původní obsah, dosah a obavy z pojmů jako „domovní důvěrník, posudek uličního výboru z místa bydliště, kádrové oddělení, tajemník nadřízeného orgánu KSČ, třídní nepřítel, úkoly státního plánu“, zkratky typu NF, VUML, StB, BSP atd. Proto je třeba dopouštět se místy vysvětlování. Pro ilustraci vzdálenosti mezi dnešní a tehdejší každodenností lze vřele doporučit četbu titulů úvodníků Rudého práva, dobově parfémovaných a rozkošně pitomých veršů Pavla Kohouta nebo poslech častušek a budovatelských písní, což přestane působit úsměvně, pokud si připomeneme tehdejší rozsudky okresních až nejvyšších soudů, statistiky počtu poprav, odsouzených nejen za činy proti režimu, ale i pouhé podezření nebo křivé obvinění, často i za pouhé narození do rodiny třídních nepřátel. Muži z rodin drobných zemědělců, kteří váhali před vstupem do JZD, nebyli souzeni, ale donuceni k nádenické práci na neurčitou dobu zařazením do pracovních táborů (PTP) místo vojenské prezenční služby. (Pro charakteristiku tehdejší reality však možná postačí, uvedu-li, že jsem osobně poznal manžele, kteří se ani po své svatbě v 50. letech neoslovovali doma v soukromí křestními jmény, ale říkali si „soudruhu“ a „soudružko“.)

Zároveň i dnes každý z vlastní zkušenosti ví, že zákony a další obecně závazná pravidla za nás sice tvoří volení i nevolení a zákulisní zástupci lidu, bank a koncernů, ale denní režim, tedy realizaci a dopad na nás provádějí na různých úrovních rozhodování konkrétní lidé, limitovaní svými znalostmi a schopnostmi, ovšem nemálo také osobními vlastnostmi, charakterem a mírou sebeovládání. Účinky chování unikajícího dokumentaci nezřídka zasahují do každodennosti: tolik na zdůvodnění mých pokusů o užití neveřejných informací při úsilí o vysvětlení písemnostem unikajících vlivů na chování účastníků aféry, jejíž exemplární výstup představuje spis čj. 1486/80. Jeho obsah a dopad popisují níže.

Především vysvětlím, proč spis (přípis K. Motykové) čj. 1486/80 neskončil náležitě v šanonech s úřední korespondencí. Adresát J. Poulík, ředitel AÚ v Brně i Praze, neměl pisatelku onoho dopisu v lásce od doby, kdy jako člen komise pro udělování hodností DrSc. vznesl při její obhajobě dotaz, jemuž se K. Motyková hlasitě zasmála a odpověděla tak arogantně, že Poulík okamžitě a beze slova z obhajoby odešel a nedal se pohnout ke hlasování o udělení titulu. O otevřený konflikt s předsedkyní KSČ v pražském AÚ, kterou tehdy Motyková byla, však Poulík rozhodně nestál, takže příslušný spis předal k vyřízení M. Richterovi, svému pražskému zástupci. (Jako všichni odpovědní činitelé té doby se varoval písemných vyjádření a svá rozhodnutí vydával ústně nebo telefonicky, občas vzkazem prostřednictvím osobního řidiče nebo sekretářky, aby nevznikl dokument, vylučující budoucí interpretační piruety.) M. Richter, vedoucí pražského pracoviště, stál K. Motykové v cestě vzhůru a ona využívala jakoukoli příležitost k jeho obvinění z politických chyb. (Richter se rád nechával utěšovat M. Štěpánkem, spolužákem, jenž v krizových letech rovněž nezakolísal a byl odměněn ředitelováním Encyklopedického ústavu: Štěpánek čerpal důvěrné informace od bratra, zaměstnance ÚV KSČ, a mohl Richtra uklidňovat sdělením, že ohrožen není, neboť stížností na něj není ještě dost: na ÚV se prý tehdy skladovaly stížnosti na ředitele na hromádkách, které pověřený soudruh občas obcházel s centimetrem a teprve když hromádka stížností dosáhla určené výšky, tak se problém „řešil“ odvoláním ředitele.)

Koncem března 1980 si mne M. Richter zavolal do ředitelny a sdělil mi, že dostal na mne písemnou stížnost dr. Motykové, týkající se „elaborátu dr. Waldhausera“ a v rozhovoru zjišťoval, co jsem jí vlastně provedl, aby s ní mohl informovaně promluvit. Pokoušel jsem se vydavateli Archeologických rozhledů (dále AR) vysvětlit, že jsem Waldhauserův rukopis (k jeho obsahu viz níže) nemohl, na základě posudků členů redakční rady AR Meduny a Ludikovského, publikovat a předal jsem jej k diskusi specialistům v tehdy existující Odborné skupině pro systematiku informací o době laténské při Československé společnosti archeologické (ČSSA). Po tomto rozhovoru, v němž jsem pochopil, že za konflikt mezi funkcionáři

tzv. revoluční doby; úklid ukončily až po řadě měsíců 1990: tehdy se pracovníkům ústavu vrátily jejich kádrové materiály, které však sestávaly pouze ze sérii vlastních životopisů a vyplněných tiskopisů, které musel každý z nás před každým kádrováním znovu psát a vyplňovat); poté převzalo zbytek ředitelství AÚ.

musí někdo pykat a straníci to rozhodně nebudou, jsem napsal písemné prohlášení, v němž jsem nabízel příznání své redaktorské chyby (kterou jsem neudělal) a následnou resignaci na funkci výkonného redaktora AR.

Poté se Richter s Motykovou sešli, ze sekretariátu uniklo, že se nerozešli v dobrém. Za pár dnů poté si mne M. Richter znovu předvolal a poprvé jsem si u něj přečetl čj. 1486/80, čímž jsem s překvapením zjistil, že za původce potíží a nebezpečných partajních hrátek mezi soudruhy jsem považován já. Pak mi sdělil, že již informoval ředitele J. Poulíka o předání dopisu k vyřízení původci aféry. A dal mi pokyn, abych aféru s dr. Motykovou vyřídil, jak umím. A na můj dotaz, jak mám naložit s touto úřední písemností, odpověděl, že si ji mám ponechat na památku jako varování před svým nerozvázným jednáním v budoucnosti, protože to by pak už neskončilo v jeho ředitelně, ale museli bychom si to vyříkat jinde a ukázal palcem k nebi, čímž nejspíš nemyslel den posledního soudu.

Richter dobře věděl, že jsem proti rozzlobené předsedkyni místní organizace KSČ bezbranný. Jako tzv. bezpartijní (ovšem dělnického původu, proto s nadějí na obrácení k pravé víře, tedy tzv. kádrová rezerva, což mi vzhledem k tehdejšímu nedostatku archeologů s legitimací KSČ v AÚ umožňovalo zaujímat politicky exponované, zodpovědné a nevděčné místo nádeníka ve funkci výkonného redaktora AR, časopisu nakladatelství Academia) jsem měl možnost buď mlčet nebo oponovat a následně z AÚ hrdě odejít a hledat si nové místo s předvídatelně zničujícími posudky od předsedkyně místní KSČ a zástupce ředitele. Pisatelka dopisu nejlépe věděla, že její obvinění z intrik (ve větě dopisu J. Poulíkovi, že pohnutky iniciátora aféry Vencla jsou ji nejasné) není pravdivé. Jako výkonné redaktorce PA jí bylo známo, že akademik Poulík, vedoucí redaktor PA i AR, se na vydávání časopisů podílil pouze svými podpisy na formulářích výplat autorských honorářů, aniž by se časopisy jinak zabýval, natož podnětně zasahoval do tvorby jejich obsahu. K. Motyková tedy jistě věděla, že kdyby byl chtěl Vencl Waldhauserův rukopis otisknout, tak by se o tom dověděla až z vydaného čísla AR. Vencl však negativně recenzovaný článek publikovat nemohl, pro Waldhauserův požadavek diskuse v AR nicméně hledal a našel východisko návrhem na rozpravu v již jmenované odborné laténské skupině vedené J. Břeněm, a to v naději, že tak časem problém vychladne. (Tehdy zastávala funkci tajemnice té skupiny moje žena, kterou jsem požádal o doručení Waldhauserova rukopisu Břeňovi, což jí ovšem nemělo být zapomenuto.)² Motyková obdržela kopii rukopisu jakožto členka oné odborné skupiny a v textu zřejmě našla formulace, o nichž usoudila, že jsou kritikou i její práce, resp. její osoby, takže se s textem vypořádala po bolševicku: označila text za podvrtný, zpochybňující politickou realitu naší země, napadající vedoucí úlohu KSČ a připomínající „nechvalně známé“ novinářské výtvořky z roku 1968. A závěrem pohrozila, že by se aférou mohly zabývat nadřízené orgány ČSAV a KSČ. Nebyla to jen planá hrozba, protože jako předsedkyně místní organizace KSČ to zařadit mohla. A to v té době nebylo jen tak: současný čtenář už asi neví, že „napadat vedoucí úlohu KSČ“ byl trestný čin snad nejvyšší kategorie.

Skutečným původcem této aféry byl ovšem autor rukopisu, zasláného do AR (*Principy teoretického a terénního výzkumu českého latěnu* – polemika, 13 stran). Byl to J. Waldhauser, psavý a kontroverzní odborník a zároveň bezpartijní trojnásobný „Kelt“ zaručeně nedotknutelný a beztrestný (*Cibulkův seznam 1992*, 143). Názory, které popudily K. Motykovou, ovšem vyšly již dříve (*Waldhauser 1978*) a 31. 3. 1980 je jejich autor prezentoval přednáškou v Národním muzeu v Praze (*Waldhauser 1980*), aniž vzbudily pozornost. Rukopis, který byl příčinou konfliktů v AÚ Praha, vyšel pak v r. 1990 (*Waldhauser 1990a*). Tamtéž zároveň vyšel další spis autora, útočící na AÚ (*Waldhauser 1990b*), vše již bez jakékoli reakce K. Motykové.

Nařčení z temných piklů mně samozřejmě neprospělo (vedlo zejména k výraznému zhoršení komunikace s M. Richterem; od té doby jsme spolu jako spolužáci z Filipova semináře už nikdy nepromluvili, náš kontakt se minimalizoval na pozdrav a úřední styk), ale nicméně bezprostředně nepostihlo, ve funkci výkonného redaktora AR jsem mohl pokračovat ovšem i proto, že o nádenickou práci, pohlující ca 50 % pracovní doby, nebyl zájem. Nepopírám však, že mne tato událost od ústavního prostředí vzdálila, protože

2 Pro nepostižitelnost J. Waldhausera byla potrestána alespoň N. Venclová, které se za předání rukopisu k diskusi v Břeňově laténské komisi dostalo v AÚ neformální „odměny“ přerušením vědecké přípravy (ekvivalent dnešního doktorského studia), neboť její školitelka Motyková tehdy – po oné „aféře“ – odmítla v této funkci dále pokračovat (*Příloha 2*). Potrestaná vzpomíná na rozhovor s ní: „... jistě chápete, kolegyně, že za těchto okolností Vám školitelku dál dělat nemohu“. Teprve asi po roce jí byla vědecká příprava obnovena s novým školitelem J. Břeněm, takže kandidátskou práci (k získání titulu CSc.) směla obhájit, i když se zpožděním v r. 1986.

mi najednou přišlo nepříjemné i jen vídat se s řadou lidí, které jsem dříve vnímal neutrálně, bez emocí. Tehdy jsem – ovšem i z dalších osobních důvodů – častěji unikal do terénu a ve volném čase vyhledával společnost přátel mezi grafiky a sběrateli. Přestal jsem vnímat AÚ jako svůj jediný životní prostor mimo domov.

K. Motyková představovala pilnou a činorodou badatelku, vybavenou i značnou ctižádostivostí a zároveň dovedností využívat svého postavení a funkce k prosazení svých záměrů a odklizení překážek. Mívala v AÚ dvě (a po převzetí PA od redaktora J. Zemana pak tři) kvalitní a oddané sekretářky, protože si je vybírala z kádrově závadových kandidátek (jedna z nich měla kádrovou skvrnu v podobě sourozence na špatné straně Železné opony a druhá bývala Peroutkovou sekretářkou, což jsem se dověděl poté, když mi spontánně a ovšem supertajně zapůjčila své exempláře svazků Budování státu s Peroutkovým osobním věnováním, neboť zaslechla, že se po tom tehdy přísně zakázaném čtivu marně poptávám). Pokud vznětlivá K. Motyková zjistila nebo nabyla podezření, že jejím zájmům někdo překáží, rázně použila všech prostředků k okamžité nápravě, takže i v této záležitosti jednala obvyklým způsobem.³

Akademik J. Poulík, kovaný straník, neoslňoval učeností a vzděláním a byl si toho vědom, ale vynikal vysokou sociální inteligencí, byl organizátorem s mimořádnými schopnostmi rozeznat to nejdůležitější a jednat v optimální době pro využití příležitostí. Neopouštěl jej nikdy sklon k velkorysosti nebo snad až megalomanství, ale ve spojení s osobním šarmem a moravskou srdečností, doplňovanou pružnou diplomacií. Většina moravských kolegů jej patrně dodnes chová v dobré paměti a s úctou, mívala jej za otcovského patrona, většina z nás jej ovšem poznala až jako výmluvného a žoviálního mnohoobročnicka, jenž však dokázal občas oživit i zasedání sucharských akademiků, neboť se objevoval v doprovodu svého řidiče s demizony. Osobně jsem se s ním seznámil až po resignaci J. Filipa na funkci šéfredaktora AR, když jsem Poulíkovi jako novému šéfredaktorovi osobně doručil k podpisu vyúčtování autorských honorářů prvního čísla AR, ročníku 1976. K předloženým výkazům bez vyptávání připojil své podpisy a pak se zeptal, odkud jsem: při mé odpovědi se nečekaně rozzářil a řekl, že do prvního zaměstnání po maturitě na obchodní akademii nastoupil v textilce Hermann Pollack synové právě v České Třebové, kterou jsem dobře znal (znárodněnou a pod jiným jménem) z letních středoškolských brigád. Podpisy vyúčtování byly to jediné, čím se Poulík na vydávání AR podílel: na čekanou při lovu beze zbraně na podpisy jsem po zjištění termínu zasedání akademiků chodil na presidium ČSAV; moje počáteční pokusy o získání podpisů poštou se ukázaly zcela marné. Šéfredaktoři se měli mj. účastnit každoročních hodnocení časopisů ČSAV, kde je v případě jejich absence museli zastoupit výkonní redaktoři, takže jsem na těch hodnoceních nikdy nechyběl.⁴

3 Uvedu další osobní zkušenost: mimo jiné příkazy dostávaly místní organizace KSČ od okresních výborů i úkol plnit určené kvóty kandidátů studia Večerní univerzity marxismu-leninismu (VUML). Po čase byly řady stranických, ochotných nebo svolných kandidátů v AÚ vyčerpány, takže došlo k verbování ostatních. Sekretářka ředitele I. Krejčová, pravá stranická ruka K. Motykové, tehdy informovala mého spolužáka L. Hrdličku a mne, že od 1. září t. r. náš výbor KSČ AÚ vybral a vysílá k několikaletému studiu VUMLu, přihlášky s doporučením ke studiu máme u ní na sekretariátu již připravené, stačí podepsat. Marně jsme uváděli důvody, pro které nám není možné plnit studijní program (řádné pětileté studium marxismu-leninismu a stalinismu na UK, které jsme byli nuceni absolvovat v 50. letech, jako argument neplatilo), s blížícím se termínem odevzdání přihlášek na Městský výbor KSČ se tlak stupňoval. Ústavu jsme se proto s Lacou vyhýbali pracemi mimo ústav, nezvedáním telefonů, neodkladnými záchrannými akcemi. Po termínu odevzdání přihlášek nás soudružka Krejčová překvapila informací, že naše přihlášky byly nicméně už odeslány, takže jsme povinni plnit své studijní povinnosti podle předaného rozvrhu přednášek a seminářů; případnou absenci si jinak zodpovíme přímo na městském výboru strany. Pár týdnů po začátku školního roku došla do AÚ stížnost, že jsme ke studiu nenastoupili, s. Krejčová nám vyřídila vzkaz, že strana na našem studiu trvá, jinak že ohrožujeme více než jen vlastní existenci a svoje chování budeme obhajovat už tam nahoře. Laco se neudržel a opáčil, že se na to těší, protože se tam dozví, kdo vlastně naše přihlášky podepsal. K. Motykové nezbylo, než aby naše přihlášky ke studiu s nějakým vysvětlením stáhla, AÚ tak nesplnil předepsanou kvótu, co následovalo, nevím: rozhodně to nebyla pochvala. Dostal jsem pak od kádrového oddělení AÚ zprávu, že jsem byl vyškrtnut z kádrových rezerv; nevzpomínám si už, jaký trest kromě dalšího pořádného vroubku u strany obdržel Laco.

4 Výroční hodnocení časopisů ČSAV se konalo na schůzích příslušného kolegia. Kolegium historie se scházelo v počtu několika desítek odborníků v Historickém ústavu na Pražském hradě. Po zahájení předseda kolegia přivítal účastníky a zároveň požádal bezpartijní, aby opustili síň, neboť nejdřív probíhala stranická schůze. Kromě mne se pravidelně zvedala redaktorka z Etnografického ústavu a na půl hodiny jsme se mlčky postavili každý ke svému oknu na chodbě. Po schůzi KSČ jsme byli vpuštěni dovnitř a četly se vždy dva posudky na jednotlivá periodika. V případě AR a PA byli jimi pověřováni hlavně ředitel AÚ v Nitře Chropovský, ředitel Encyklopedického ústavu

Čj. 1486/80 tedy odevzdávám až nyní proto, že publicita textu v 90. letech možná mohla aktérům uškodit. To jsem neměl v úmyslu, a proto jsem již tehdy skartoval pár soukromých dopisů K. Motykové z období, kdy doprovázela manžela, zaměstnaného několik let v Kanadě. Tehdy tam odjízďela ještě v tzv. krizovém období před létem 1968, nadšená stejně jako většina řadových straníků Dubčekem a spol. Známým v AÚ nadšeně psala o tamním kladném ohlasu socialismu s lidskou tváří. Po návratu za normalizace zjistila, že již fouká zcela jiný vítr; protože se díky své nepřítomnosti v krizovém období stranicky nezkompromitovala (takže se stala jedním z pouhých čtyř skalních členů KSČ v AÚ, zatímco ostatní byli vyškrtnutí nebo vyloučení), bez zaváhání využila příležitosti stranicky se angažovat, snad v přesvědčení, že zachraňuje existenci AÚ.

Osobnost M. Richtera provázela od mládí zájem o politiku: již na gymnáziu v Hradci Králové se v poúnorové době jako svazák (tj. člen SČM, později ČSM) angažoval při kádrování spolužáků; pro závadný třídní původ nebo nesprávné politické názory byli vyhazováni. Po studiu archeologie se v pražském AÚ stal předsedou místní organizace KSČ a netrpěl v té době nízkým sebevědomím (kolorit doby: v té době si všichni soudruzi od uklízečky po ředitele tykali a Richter si toho veřejně užíval vůči Böhmovi, čehož jsem byl na dvoře ústavu mimoděk svědkem). Vzhledem k neomezenému přístupu ke zdrojům nalézal Richter únik v rozsáhlých a takřka nepřetržitých terénních výzkumech (z nichž jen část vytěžil zpracováním a publikací alespoň jako spoluautor); pobytem v maringotkách, v základně AÚ na Oškobrhu a jinde unikál problémům s bydlením a také občas s ředitelováním. Laco Hrdlička, který pro něj pracoval již na Hradištku, v Sezimově Ústí či na Oškobrhu, říkal, že Richter občas snil o tom, že jednou bude mít svou maringotku s jediným klíčem, aby se tam nedostal nikdo jiný.

Jako straník však dokázal zajistit plynulé trvání výuky archeologie na UK, když se formálně ujal vedení katedry místo stranicky diskvalifikovaného (z KSČ vyškrtnutého) M. Buchvaldka; jako šefovi mu fakulta přiřkla titul docenta, který po revoluci zůstal platný, pokud nositel dodatečně podstoupil řádné habilitační řízení: pokud vím, Richter se o to nepokusil. Jeho odborný přínos je ovšem nesporný.

Přeji si, aby byl spis čj. 1486/80 chápán neosobně jako náhodně uchovaný historický pramen, jako ukázka dobového žargonu a mocenského chování stranických činitelů. Můj komentář je třeba chápat jako dílčí svědectví, opřené o mně dostupné informace; vědomě uvádím všechny faktory vlivu na průběh

Štěpánek, zástupce ředitele AÚ v Brně Ondráček aj. Odborně nevytkli nikdy nic podstatného, všichni však opakovaně zdůrazňovali absenci ideologicky přínosných příspěvků. Během hodnocení přítomný Richter, představitel ústavu, vydávajícího PA a AR, se přes mé prosby důsledně střezil vystoupení na obranu jejich pověsti. Po vyzvání k odpovědi na posudky jsem tak musel stereotypně opakovat mantru, že všechny připomínky jsem pečlivě zaznamenal a budu je tlumočit vedoucímu redaktorovi (což jsem písemně učinil a nic se nedělo). Po aféře s Motykovou si Richter párkrát vyžádal předložení obsahu připravovaných čísel AR, některé věci sám nerozhodl, takže jsem se musel osobně dotázat šéfredaktora, zda lze otisknout např. fotografii zesnulého emigranta B. Soudského, což nejdříve odmítl, ale později dovolil; naproti tomu návrh na věnování jednoho z čísel AR životnímu jubileu M. Šolla, vzešlý ze slovanského oddělení AÚ Praha, zamítl rezolutně, ale k uveřejnění Šolovy fotografie v osobních zprávách AR svolil; zároveň si vyžádal, aby se některá zasedání redakční rady AR konala v Brně. Na výtky koreferentů stran ideologicky potřebných příspěvků jsem stereotypně odpovídal, že časopis může tisknout jen rukopisy, které má k dispozici. Asi třikrát si to vyslechl i Chropovský a jednou mi znenadání poslal rukopis snad o významu kulturní a vědecké politiky KSČ pro archeologii, což se odmítnout nedalo. Ale tonoucí se stěbla chytá, takže jsem autorovi okamžitě poděkoval a blábol pochválil, ale zároveň jsem si dovolil uctivě naznačit, zda není škoda utopit tak mimořádný text v malém časopisu jako jsou AR, zda by se neuplatnil reprezentativněji ve velkých PA. Chropovský poděkoval a rukopis ihned poslal redaktorce PA Motykové a tam pak také vyšel. Stejně jako všechna ostatní periodika nakladatelství Academia ovšem měly AR i PA okamžitou povinnost čas od času otisknout do redakce zaslanou fotografii a nepodepsaný jednotný text celostátního významu, a to jako úvodník. Některé anonymní politické texty tohoto druhu, totožně otištěné i v ostatních časopisech nakladatelství Academia, mi tedy byly v rejstřících AR připsány neprávem.

Hodnocení časopisů byl nudný, formální a ponižující rituál, pouze ojedinele to divadlo poskytlo drobet zábavy: vzpomínám na mimořádný bod shromáždění, kdy byl kolegiu historie předložen k vyjádření obhájený habilitační spis v podobě publikace, pojednávající o partyzánech snad na Podbrdsku (?), a to proto, že jakéhosi snaživce napadlo vyhledat a studovat prameny té knihy, což byly obecní kroniky řady obcí, a s překvapením shledal, že zápisy v nich provedla táž ruka, a to týmž perem a stylem. Po dotazu u autora knihy bylo zjištěno, že si kroniky obcí po válce vypůjčil a přiznal, že zápisy do nich provedl sám, ovšem prý na základě ústních sdělení místních pamětníků atd. Živou diskusi shrnul předseda (historik novověku Král?) výrokem, že jde o události již více než před 30 lety, takže pro značný časový odstup se již nelze k problému vyjádřit. A uzavřel sdělením, že habilitační spis byl řádně obhájen, a proto je vše v pořádku.

událostí bez ohledu na to, že některé mohou působit jako folklor. Objektivnímu popisu průběhu ústavního dění by ovšem musely předcházet zvláštní studie jako např. analýza vlivu ředitelských sekretárek (mezi nimiž zasluhuje připomenutí světlá památka Ludmily Píplové), kádrováků, šéfů administrativy a dvorních kamaril s ředitelskými řidiči v čele.

Popsaná aféra vyznívá dnes komicky jako jiné žabomyší vojny, které však tehdy budily vážné existenční obavy z neodhadnutelných důsledků i pro širší okolí. Pokud si někdo dnes vybavuje období totality jako idylu, může jít i o nevědomou lež, případně důsledek neznalosti faktů, usnadněný záměrným hromadným ničením dobových dokumentů, ale i již zmíněným vyhasínáním paměti tzv. pamětníků (není příjemné vybavovat si napětí, s nímž jsme za normalizace periodicky vstupovali do budov městského vedení KSČ a čekali, zda nám komise za dohledu představitele ústavní organizace KSČ obnoví pracovní smlouvu v AÚ na dobu určitou, kterou vyškrtnutí členové KSČ dostávali po převzetí závazků na jediný rok, my ostatní na dobu o málo delší). Nepochybně je však pravda, že poměry v AÚ Praha byly relativně snesitelnější než v radikálně normalizovaných ústavech ČSAV (např. v Historickém, Encyklopedickém aj.) nebo na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jsem přesvědčen, že autentické dobové dokumenty typu spisu čj. 1486/80 představují užitečný korektiv obrazu doby v našich vzpomínkách, deformovaných zapomínáním a kontaminací pozdějšími událostmi, v nichž vystupují tytéž osoby chování původně rigorózního, které po změně situace musely své původní postoje podstatně zrevidovat nebo alespoň formálně změnit.

PRAMENY

Spis čj. 1486/80 v archivu Archeologického ústavu ČSAV v Praze. *Příloha 1.*

Zápis z výborové schůze ZO KSČ, konané dne 24. 3. 1980, čj. 38/80; MÚA, A AV ČR, fond Archeologický ústav ČSAV 1953–1993, k. 4. *Příloha 2.*

LITERATURA

Cibulkův seznam 1992: Kompletní seznam spolupracovníků StB. I. díl. Necenzurované noviny roč. II, č. 13.

Vencl, S. 2002: Lothar Zotz: o něm i o nás. *Archeologické rozhledy* 54, 837–850.

Waldhauser, J. 1978: Zahraničné skúsenosti s mechanizačným spracovávaním laténskeho materiálového fondu a dosiahnuté výsledky v Čechách. *Múzeum* 23, č. 1–2, 23–26.

Waldhauser, J. 1980: Strategie antropologického a archeologického výzkumu latěnu v Čechách. Přednáška na vědeckém zasedání O antropologii mladšího pravěku. Národní muzeum Praha 31. 3. – 1. 4. 1980.

Waldhauser, J. 1990a: Principy teoretického a terénního výzkumu českého latěnu (polemika). *Archeologické fórum* 1, 22–28.

Waldhauser, J. 1990b: Quo vadis Archeologický ústav? Quo vadis muzejní archeologie? *Archeologické fórum* 1, 47–54.

From an archaeologist's life during the normalization period

The text presents and comments on file no. 1486/80 of the Institute of Archaeology in Prague, which was created in 1980, in the period of totality. It is a letter written by the then chairwoman of the local cell of the Communist Party of Czechoslovakia, who accuses the author of spreading a text challenging the leading role of the Communist Party; it was a serious crime at that time. It is an accidentally preserved historical source providing an insight into the Institute's everyday activities and presenting an example of period jargon and unscrupulous behaviour of party members to their colleagues. The characteristics of the main protagonists are attached. The author, who, as an editor of the journal *Archeologické rozhledy*, became the focus of the above affair, understands his comments as a partial testimony based on information available to him.

English by *Jan Machula*

† Slavomil Vencl, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Dr. Miroslav Richter CSc.
Archeologický ústav ČSAV,
pracoviště Praha

čj. 1486/80

Letenská 4
Praha 1

Vážený soudruhu,

v příloze zasílám na vědomí kopii dopisu, který jsem byla, bohužel, nucena zaslat akademiku J. Poulikovi a který se týká elaborátu dr. Waldhausera o stavu bádání o době laténské v Čechách.

Tato písemnost se mne netýká o nic více ani méně než Tebe, jako vedoucího pracoviště Archeologického ústavu ČSAV. Stavět věc jinak je naprosto neudržitelné. Přečti si to, laskavě, ještě jednou a pořádně!

Ostatně si myslím, že máme dost starostí, než abychom si musili další přidělovat.

Se soudružským pozdravem

K. Motyková
K. Motyková

Praha 18. III. 1980

Akademik Josef Poulík,
ředitel Archeologického ústavu ČSAV

B r n o

Vážený soudruhu akademiku,

jsem, bohužel, nucena obrátit se na Vás v nepříjemné záležitosti, která se Vás dotýká jako ředitele ústavu i vedoucího redaktora AR a která by mohla mít nežádoucí následky.

Dne 12.3.1980 mi byla doručena pozvánka na schůzku Odborné skupiny ČSSA pro systematiku informací o době laténské, která se bude konat 25. března a na její program byla zařazena mimo jiné diskuse i stav bádání o době laténské v Čechách. Zároveň s pozvánkou jsem dostala (prostřednictvím dr. Venclové) elaborát dr. Waldhausera, který má být podkladem pro tuto diskusi a který jsem měla prostudovat a dále předat určeným odborníkům.

Elaborát jsem prostudovala a musím prohlásit, že jej nemohu pokládat za vhodný základ k jakékoli debatě na odpovídající odborné a společenské úrovni. Několik krásných frází a obecných pravd nemůže zastřít skutečnost, že jde o útočný pamflet plný závisti, neobjektivnosti, překroucených údajů, významově nejasných slov, bezbřehé suverenity a gramatických chyb. Autor hovoří z posice takových informací o současně probíhajících výzkumech jiných odborníků, že lze jen žasnout. Nebo spíše trnout nad troufalostí, s jakou se vyjadřuje o věcech, které neví a ani vědět nemůže. Při tom, a to je nejhorší, hrubě napadá vedení ústavu, státní a politické představitele vědy a kultury, hovoří o mrhání prostředky, napadá ediční politiku i vedoucí úlohu KSČ v naší společnosti. Jeho příspěvek připomíná svým pojetím i svými jakoby konkrétními údaji i návrhy nechvalně známé novinářské výtvoř z roku 1968, které se též hemžily polopravdami a při tom se halily v zasvěcený háv.

- 2 -

K čemu to vedlo, všichni víme.

Elaborát dr. Waldhausera nelze nazvat kritikou, ba ani polemikou, jak on činí. S překroucenými a nedoloženými fakty, s demagogickými výkřiky, s urážlivými výpady a se zpochybňováním politické reality v naší zemi, nelze přece polemizovat! Nepochybuji, že mi dáte za pravdu.

Uvedená písemnost byla zaslána redakci AR k otištění; výkonný redaktor, dr. Vencl, navrhl formu diskuse v Odborné laténské skupině ČSSA a s tímto forem dr. Richter souhlasil. Do jaké míry byli informováni ostatní členové redakce AR, mi není známo. Lituji, že jsem nebyla s citovaným pamfletem seznámena včas, byla bych svůj názor sdělila dříve.

Takto jsem nemohla udělat, jako předsedkyně KSČ, nic jiného, než že jsem elaborát zadržela až v této fázi. Považuji za naprosto nevhodné a politicky neúnosné jeho jakékoli další rozšiřování mezi členy AÚ. Posílám Vám jej, neboť se domnívám, že Vám nebyl předložen. Víím, že byste nemohl nikdy dát k takovéto akci souhlas. Jednání dr. Richtera, člena KSČ, považuji za politickou chybu a nedovedu si vůbec představit, že by mohl spisek pořádně přečíst. Pohnutky iniciátora, dr. Vencla, mi nejsou jasné.

Další kopie byla však již postoupena dr. J. Břeněvi z NM, který vede odbornou laténskou skupinu při Československé společnosti archeologické a měl příslušnou diskusi řídit. Nelze proto odhadnout, kdo všechno byl s textem seznámen, eventuálně kdo si může udělat kopii. Tuto skutečnost považuji za velmi nepříjemnou. Osobní stanovisko dr. Břeně, vedoucího pravěkého oddělení NM, mi není známo.

Za současné situace nevidím, vážený soudruhu akademiku, jinou cestu, než Vás požádat o zakročení. Nemůžeme přece vzbudit ani jen zdání dojmu, že považujeme příspěvek dr. Waldhausera za seriózní, a to by se stalo, kdybychom začali diskutovat. Doc.dr. Pleiner, jako tajemník společnosti (a též jeden z pozvaných, jak je patrné z oběžníku, který Vám též posílám), by mohl být požádán, aby dr. Břeně informoval a zajistil stažení ostudného elaborátu z programu na výše uvedené schůzi. Především toto je třeba vyžadovat a zabránit debatě.

- 3 -

Podnikavost dr. Waldhausera by totiž nebylo vhodné podceňovat. Je schopen všeho, např. i toho, že svůj výtvar rozmnoží a rozešle s údajem, že jde o materiál příslušné Odborné skupiny ČSSA a bude mu jedno, zda někdo vznesl námítky. Je opravdu velmi nebezpečné, bude-li se tím zabývat širší forum. Následky si můžeme jen představovat. Bylo by rozhodně nežádoucí, aby se celou věcí zabýval některý nadřizený orgán ČSAV, nebo KSČ a tomu bychom pak asi zabránit nemohli.

Jsem si plně vědoma, vážený soudruhu akademiku, své odpovědnosti a nemyslím si, že je zrovna vhodná doba k toleranci v tak zásadních skutečnostech jako je vedoucí úloha KSČ, odpovědný přístup k tvorbě a plnění SPZV, racionální využití přidělených prostředků, popularizace dosažených výsledků atd. Jak naložíte s vlastním spisem a jeho autorem dále, ponechávám Vašemu rozhodnutí.

Jsem velmi znepokojena a prosím Vás o zprávu o dalším průběhu celé záležitosti. Měla jsem totiž chřipku a jsem do konce týdne v pracovní neschopnosti. Proto jsem byla nucena obrátit se na Vás písemně.

Ještě bych chtěla podotknout, že celá záležitost nesnese odklad, neboť schůzka má být už 25. března 1980.

Se soudružským pozdravem

K. Motyková
Dr. K. Motyková CSc.

Praha 17. III. 1980

ZO KSČ 217
Archeologický ústav ČSAV
č.j. 38/80

Z á p i s

z výborové schůze ZO KSČ, konané dne 24.3.1980.

Přítomni: ss.Motyková, Krutina, Krejčová, Duchková, Štverák.

- 1. Příprava veřejné plenární schůze - 28.3.1980. Program: referát předsedkyně ZO KSČ - 14.zasedání plena UV KSČ a nová opatření v naší ekonomické soustavě; vedoucí pracoviště - rozpracované závěry 14.zasedání na podmínky našeho pracoviště; seznámení s elaborátem, diskuse k němu. S.Krejčová - podpoření akce dobrovolného dárcovství krve. - Organizačně zajistí jednatelka.**
- 2. Výbor zaujal stanovisko k příspěvku J.Waldhausera, odbor.pracovníka muzea Teplice, v kterém pisatel kritizuje nevhodným způsobem teoretický i terénní výzkum českého latěnu. Učiněna opatření, aby projednávání tohoto elaborátu bylo vzato z programu jednání Latěnské skupiny při ČSSA jako odborně i politicky neúnosné (zásah ředitele ústavu akad.J.Poulika). Písemné vyjádření výboru k této záležitosti předáno tajemníkovi ČSSA doc.Pfeinerovi, v kopii předáno ved.pracoviště dr.M.Richtrovi.**
- 3. Výzva OV KSČ k dobrovolnému dárcovství krve, určena kvota (14 dárců) a termín (srpen 1980). Bude zveřejněno na veřejné plenáře a projednáno dále ve všech ústavních organizacích (společné jednání zástupců organizací s vedoucím pracoviště k zajištění požadavku).**
- 4. Výbor vzal na vědomí oznámení s.Motykové, že požádá o uvolnění funkce školitelky odbor.pracovnice dr.N.Venclové, zařazené do vědecké výchovy.**
- 5. Různé:**
 - dr.B.Nechvátal, návrh na přeřazení do stupně Ib - schváleno;
 - O.Hralová, dcera vd.pracovníka ústavu, doporučení na MV KSČ k podpoření její přihlášky na vysokou školu;
 - Dny Berlína v Praze - na akci delegován s.J.Rulf;
 - posudek na dr.M.Richtra z místa bydliště - na vědomí; bude vyžádáno hodnocení z jeho předchozího trvalého bydliště (podle doporučení UO KSČ nynějšího bydliště).

Schválila:

Zapsala:

V Praze dne 25.3.1980.

K. Hofman

Krejčová

KOMUNISTICKÉ STRANY ČSOSLOVENSKA
ZAVOLANI ORGANISACE
Archeologický ústav ČSAV
návrat Praha 1

Archeologie ve středních Čechách

ročník 24, 2020, číslo 2

Vedoucí redaktor: Michal Lutovský
Obálka, grafická úprava a sazba: Michal Lutovský
Tisk: Powerprint, s. r. o.

Registrováno pod ev. č. MK ČR E 18722
Dvakrát ročně vydává Ústav archeologické památkové péče středních Čech, p. o.
Nad Olšinami 448/3, CZ-100 00 Praha 10. Toto číslo vyšlo v prosinci 2020.

ISSN 1214-3553